

ETO: 809.451.1-32(042.3) PROFESSIONAL PAPER

A MAGYAR IRODALMI ÉS KÖZNYELV NAGYSZÓTÁRA^x

Pajs Júlia--Papp Ferenc--Tüske Margit

Az MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest

Közlésre elfogadva: 1985. december 19.

Távolabbi s közvetlen előzmények

Hivatalosan 1898-ban, ténylegesen, spontán módon ezt néhány évvel megelőzően elindult Magyarországon egy hatalmas lexikográfiai munka: az ún. nagyszótári gyűjtés. Ez azt jelentette, hogy névtelen középiskolai tanárok és neves akadémikusok kezdték "cédulázni" a magyar szövegeket a felvilágosodás korától napjainkig (a gyűjtés napjaiig). Folyt ez a munka a legutóbbi évekig úgy, hogy mára feltehetően több millió kézzel írt, írógépell, újságból kivágott cédulánk van, egy-egy cédulán egy-egy mondattal (ritkábban ennél kisebb vagy nagyobb szöveggel), benne egy-egy kiemelt szövegrészlettel. Ez a hatalmas anyag a címszavakra részben már szoros betűrendben áll, részben az elkövetkező évek feladata, hogy ez a munka megvalósuljon. Ennek eredményeképpen, ahogy a betűrendbe szedett anyagból látjuk, egy-egy lexémára nagy szórással tízes vagy százas nagyságrendű illusztratív cédulaanyagunk van. Ez az anyag a kutatók

^x Papp Ferenc egyéb elfoglaltsága miatt a tanácskozáson nem vehetett részt, de a felolvasásra szánt dolgozatot Intézetünk rendelkezésére bocsátotta közlés céljából. -- A szerk.

rendelkezésre áll már most is az MTA Nyelvtudományi Intézetének lexikográfiai osztályán.

A generációkon át itt felhalmozódott sok emberi munka ellenére ezt a tevékenységet le kellett állítanunk. Tanulságosak az okok. A hatalmas anyag kézzel szinte mozdíthatatlan, még az egyszerű betűrendbe állítása is évekig tartó -- pedig a kutató jóval többet, esetenként más-más rendezést kívánhat viszonylag rövid idő alatt. Az eltelt évtizedek és a színes, változó kollektíva, mely a munkálatban részt vett, nem használt a mű egységességének; gyűjtési koncepció a hosszú idő alatt vagy nem volt, vagy változott. Ha s mikor volt ilyen általános elképzelés, az sem mindenben tetszik ma nekünk: a gyűjtők nem arra törekedtek, hogy objektív, minél teljesebb képet nyújtsanak a magyar szókincs múltjáról s jelenéről, hanem igyekeztek az érdekes, ritka, még-soha-nem-látott elemeket felgyűjteni. Ezt a naív s jóindulatú, de mai tudományos koncepciónk számára nehezen elfogadható hozzáállást máig is alig lehet megfékezni: a régi nagyszótári anyag manuális rendezésében részt vevő, főleg idősebb kollégák, "nem tudják megállni": egy-egy számukra érdekesnek, ritkának, újnak tűnő szóhasználat rögzítése kedvéért ma is készítenek egy-egy cédulát és "becsempészik" a régi gyűjtésbe. További probléma: a források teljes pontossággal nem voltak mindig nyilvántartva, ilyen viszonyok között de különben is nehéz az adatok filológiai pontosságának ellenőrzése.

Ugyanakkor nem kétséges, hogy egy efféle kapitalis műre szükség van. Ezért határozott úgy az MTA Elnöksége 1984. február 28-i ülésén, hogy megfelelő anyagi eszközök biztosításával megindítja az új, számítógépek segítségével elkészítendő nagyszótári munkálatot. Idézzünk az 1986--90. évi ötéves terv megfelelő dokumentumából: "E szótár elsősorban szépirodalmunk szókincsét fogja tartalmazni a könyvnyomtatás korától (1533: Komjáti Benedek bibliafordítás-részle-

tétől) napjainkig (1990-ig), de ezen túlmenően felöleli azt az általános érdekű szókincset is, amely a nyomtatásban megjelent közéleti, politikai és magán jellegű írásokban, tudományos és vallási munkákban jelentkezik. A XVIII. századtól kezdődően fokozott figyelemmel lesz a szótár az időszaki sajtó nyelvére, a tankönyvekre, valamint a tudománynépszerűsítő irodalomra". Jelenlegi terveink szerint az így meghatározott témakörökből összesen 13 millió szövegszót (running word) kívánunk rögzíteni alább némileg részletezendő kisebb mintákból, a rögzítés során az egyes mintákból semmit ki nem hagyva -- a konkordanciákban természetesen a sokszor ismétlődő lexémák csak bizonyos számú szövegszóval lesznek képviselve. A 13 milliós mennyiség a századok mentén nem egyenletesen oszlik meg: kb. 4 millió szövegszó kerül ki a XVI--XVIII. századból, a fennmaradó 9 millió a XIX--XX. századból.

Könnyen belátható, milyen előnyökkel jár a gépi rögzítés, az anyag gépi rendezése. Egyrészt rugalmas, mozgatható adatbázist kapunk a gép memóriájában: ha kell, ebből korokra, korokra és műfajokra, szerzőkre stb. lebontott részjegyzékeket láthatunk magunk előtt, azok kívánt statisztikai összesítéseivel, emberi erővel alig elkészíthető speciális rendezésekben. (Példaként ez utóbbiakra utalunk a szóvégmutato konkordanciákra, ahol tehát ugyancsak szerepel minden szövegszó, de a "végétől" csoportosítva; tehát együtt az azonos ragos-jeles alakulatok. Világos, mennyire fontos ez az alaktan kutatója számára, ugyanakkor mennyire nehezen megvalósítható emberi erővel, kivált a tervezett nagyságrendű anyagon.) Másrészt, ha s amikor kívánatos az egész anyag vagy annak valamely tematikus, kor szerinti stb. részlete szótárszerű kiadása, akkor ennek az új szótárnak a szerkesztése is gépen fog végbemenni s a gépből közvetlenül a fényszedőbe jutni, ott már emberi kéz érintése nélkül.

Egy másik, az előbb említettnél jóval fiatalabb, előzmény-csoport -- a Magyarországon az utóbbi évtizedek folyamán szövegen végzett, szótárral kapcsolatos számítógépes munkák. Ebben az összefüggésben a következőket kívánjuk itt megemlíteni:

(i) 1962-ben megkezdődött és éveken át folyt a Magyar Nyelv Értelmező Szótárának számítógépes feldolgozása. Ennek során rögzítettük e tekintélyes forrás mind az 58323 címszavát, a reájuk vonatkozó lexikográfiai ismérvekkel (mint: homonímia, szófaj, stílusminősítés, alaktani sajátosságok stb.) együtt. Az e munkálat során nyert általános emberi tapasztalatokon kívül ezt az ún. "debreceni tezauruszt" közvetlenül is felhasználjuk az új NSz. összeállításában, erről l. alább.

(ii) Az elmúlt évek során gépi segítséggel elkészült a magyar nyelv gyakorisági szótára. Könyv alakban különféle belső ellentmondásai, egyenetlenségei miatt mind a mai napig nem láthatott napvilágot, ám mi itt a Nyelvtudományi Intézetben e munkálat egyes eredményeit is fel tudjuk használni részben önmagukban, részben épp az (i) alatt említett ÉrtSz-eredményekkel párhuzamosan.

(iii) Az (i)-hez hasonlóan Debrecenben készült az elmúlt évek során számos szövegre és szövegcsoporthoz vonatkozó konkordancia Balassitól Adyig. Itt tulajdonképpen elvileg egyes anyagokat a maguk teljességében is át lehetett volna kapcsolni az új nagyszótár anyagai közé mégis reálisabbnak látszik az, hogy e téren is főleg az összeállításuk során nyert emberi tapasztalatot használjuk fel most.

A továbbiakban két kérdéskörre térünk ki részletesebben. Ezek voltak munkánk jelenlegi, kezdeti stádiumában a legsürgősebben megoldandók, a legtöbb figyelmet érdemlők.

A számítógépes megvalósítás kérdései

A NSz. elkészítéséhez seregnyi képzett lexikográfusra lesz szükség, a számítógépet csupán az ő munkájuk megkönnyítésére tudjuk felhasználni. Mik azok a feladatok, amelyeket egy ilyen hatalmas szótár készítésekor gépre lehet és kell bízunk?

Elsősorban az adatgyűjtés fáradságos munkáját tudjuk vele megkönnyíteni oly módon, hogy a hagyományos cédulázás helyett a folyamatos szövegeket számítógépes adathordozóra rögzítjük kézi erővel vagy optikai leolvasóval. Ebből automatikusan nyers, majd címszók köré csoportosított (lemmatizált) konkordanciák készülnek. Ezek segítségével írhatják majd meg a lexikográfusok a szócikkeket, a különböző jelentésárnyalatokhoz különböző idézeteket válogatva, azokat esetleg időrendben csoportosítva stb.

Nemcsak az adatgyűjtés, de a szótárírás fázisában is nagymértékben támaszkodhatunk a számítógépre. A szócikkeket közvetlenül számítógépen készítve biztosíthatjuk, hogy a végleges szótár minél egységesebb legyen, hiszen a készülő szócikkeket a legkülönbözőbb szempontok szerint csoportosíthatjuk, az egyes csoportok elemeit összehasonlíthatjuk mind formai, mind tartalmi szempontból. Ily módon biztosítható lesz, hogy a valamilyen szempontból hasonlóknak tekinthető címszavakhoz tartozó értelmezések mélysége, nyelvezete, terjedelme stb. szükségtelenül ne térjen el egymástól.

Egy további nagy lehetőség a számítógépes szótárírás számára: megtehetjük, hogy egy időben akár három különböző méretű és funkciójú szótár szócikkeit fogalmazzuk meg (pl. nagyszótár, kéziszótár, zsebszótár; egyes szaknyelvi/stílus-szótárak; egyes korok szótára; egyes korok szaknyelvi/stílus-szótárai stb.), valamilyen módon jelölve természetesen, hogy melyik értelmezés melyik fajta szótár-

hoz tartozik. (Bizonyos címszók persze a kisebb szótárakban nem is szerepelnének.) Ily módon elérhetnénk, hogy gyakorlatilag egy időben több különböző, de egységes szellemben készült szótárt egyszerre adnánk ki, és mindegyik szótár magán viselhetné a számítógépen tárolt szótárak előnyeit, tudniillik azt, hogy a szócikkek módosítása, új címszavak felvitele rendkívül könnyen elvégezhető, nem kell előlről kezdeni az ábécébe rendezés, és a kereszt-refencia készítés fáradságos munkáját, hiszen ezek automatizálhatók.

Egyes tekintélyes hazai álláspontok szerint papíron lerögzített nagy (általános) szótárra soha nem is lesz szükség, csak a gép memóriájában őrzött, rugalmas, állandóan friss és javuló szótári adatbázisra, melyhez a felhasználó otthonában, saját munkahelyén (kutatóintézetek, kiadó, könyvtár, főiskola stb.) közvetlenül hozzáférhet pl. egy telefonvonal és terminál segítségével, az egyes szótárrészeket átfutva vagy a kívánt részleteket /metszeteket kiprinteltetve a maga/a kiadványa számára.

Bármit hoz is a jövő: a NSz. számára történő számítógépes adatgyűjtés rendszertervének elkészítésekor figyelembe kellett vennünk ezeket az igényeket. Először is el kellett döntenünk, hogy milyen módon vigyük fel a magyar ékezetes betűket, hiszen ezek a karakterek a legtöbb számítógép karakterkészletében nem találhatók meg. Ennél nagyobb problémának bizonyult az, hogy a régi nyomtatványokban előforduló ún. történeti karaktereket (pl. ȝ, ě, ſ stb.) hogyan ábrázoljuk. Miután összeállították számunkra a XVI--XVIII. századi nyomtatványokban előforduló karakterek listáját, ki kellett dolgoznunk a transliterálás elveit. Elsősorban azoknak a karaktereknek a megtartására kellett törekednünk, amelyeknek fonéma értéke nem egyértelmű, ezért egy mai karakterrel való helyettesítésük súlyos hibákhoz vezethetett volna. Miután kiszűrtük azokat a karaktereket, amelye-

ket funkciótlanak ítélnék, el kellett határoz-
nunk, hogy milyen módon jelöljük a megmaradtakat.
A szép megoldás az lett volna, ha minden karak-
tert elő tudunk állítani valamilyen billentyű
kombinációval; meg tudunk jeleníteni a képernyőn
és a nyomtatón egyaránt. Erre azonban két okból
nem volt lehetőségünk. Egyrészt az összes szük-
séges karakter száma meghaladta a 128-at, ami a
nagybetűket is hozzávéve messze meghaladta vol-
na a 256-ot (ez pedig a számítógépekben egyszer-
re tárolható különböző karakterek maximális szá-
ma). További problémát jelent, hogy sem a munka
megkezdésekor, sem most nem rendelkezünk azzal
a számítógéppel, amelyen végül is a szótár ké-
szülni fog, így az adat rögzítést több különböző
típusú gépen végezzük (Commodore 64, Varyter XT,
IBM 3001). Ahhoz, hogy ne kelljen minden gépen
különböző programokkal létrehozni a teljes ka-
rakterállományt, továbbá ahhoz, hogy a külön-
böző gépeken rögzített szövegek egymással egye-
ző formájúak legyenek, valamilyen univerzális
kódot kellett választanunk. Így került sor annak
a kissé bonyolult kódrendszernek a kidolgozására,
amelynek segítségével ékezetes és bármilyen más
sajátos karaktert ábrázolunk. Ez egy betű és egy
(akár többjegyű) szám kombinációja: 1-essel je-
löljük az egy vesszőből álló ékezetet, 2-essel
a ˘-ot, 3-assal a ˝-t így az á betűt al-gyel,
az ü-t pl. U2-vel jelöljük. Ezzel a módszerrel
tetszőleges mennyiségű karaktert tudunk kezelni,
a ſ-t pl. s43-al jelöljük. Mindez az adatrögzí-
tők és ellenőrök munkáját jelentősen megnehe-
zíti, ez tűnt azonban mindent összevetve a leg-
jobb megoldásnak. A végleges szótárban persze
lesz már arra lehetőség, hogy a karaktereket mind
a képernyőn, mind a nyomtatón eredeti formájukban
jelenítsük meg, a lényeg az egyértelmű, követke-
zetes rögzítés: az ſ mindig s43 és az s43 mindig
ſ. Ezzel egyébként a betűrendbe állítást is le-
hetővé tesszük.

Az adatgyűjtéssel kapcsolatos következő prob-
léma az volt, hogy milyen formában érdemes tárol-

ni a rögzített szöveget úgy, hogy az egyes szavaknak bármely előfordulása, tetszőleges szövegtörnyezettel és locusjelöléssel, visszakereshető legyen. Úgy tűnt, hogy ez a rugalmasság egyfelől -- filológiai pontosság másfelől, csak egyféleképpen valósítható meg: ha minden egyes szövegszót külön logikai egységben (rekordban) helyezünk el, ahol ezek a rekordok tartalmazzák a szövegszó legfontosabb adatait: melyik forrásrészlet hanyadik oldaláról származik a szó, milyen műfajú a mű, szerepelt-e előtte vagy utána írásjel, nem volt-e valamilyen különleges módon szedve (dőlt betű, vastag betű, stb.).

A felhasználó munkáját jelentősen megkönnyíti az, ha a gépben nem csak a szövegszavakat tároljuk, eredeti formájukban, hanem a hozzájuk tartozó lexémákat is. Ezért az adatgyűjtés befejező fázisában hozzárendeljük a szövegszavakhoz a megfelelő szótári címszavakat is. Ezt a munkát szeretnénk minél nagyobb mértékben gépi úton végeztetni, hiszen ez a művelet az esetek jelentős részében algoritmizálható. Az automatikus morfológiai elemzésnek több módja kínálkozik, lehetséges pusztán statisztikai adatokra támaszkodva "levágni" a jeleket-ragokat, lehet olyan programot készíteni, amely a szó végén kezdve az elemzést felismeri a feltételezhető toldalékcsoportot, és levágja azokat, és lehet tőtárral működő morfológiai elemzőt készíteni. (A felsoroltak csak a leggyakrabban alkalmazott módszerek.) Mi -- Prószéky Gábor a témába vágó tanulmányának felhasználásával -- egy olyan program kidolgozása mellett döntötünk, amely tőtár felhasználásával működik. Tehetjük ezt annál is inkább, mert rendelkezésünkre áll mágneslemezen az Értelmező Szótár és a gyakorisági szótár címszavainak egyesítéséből létrehozott mintegy 80 000 lexémát tartalmazó állomány, amely alapjául szolgálhat a morfológiai elemző program tőtárának. A jelenlegi címszóállomány csak a szótári szóalakokat tartalmazza, ahhoz, hogy az elemző program mondjuk egy apáim vagy fában alakot helyesen elemezzen, először elő kell

állítani a lehetséges tőalternánsokat, és azokat a tőtárban elhelyeznünk. Ez a címszóállomány természetesen a szavaknak csupán egy részét fogja lefedni (bár feltehetőleg nagyobbik részét, ha a szavak várható gyakoriságát tekintetbe vesszük), azért később ezt a tőtárat a szövegekben előforduló új címszavakkal fogjuk bővíteni.

Számtalan részproblémára kell megoldást találnunk a morfológiai elemzéssel kapcsolatban, amelynek egy része nem oldható meg -- legalábbis mai tudásunk szerint -- gépi úton. Ilyen például a régebbi helyesírás szerint különírt, a mai szerint egybeírt összetett szavak kérdése, de előfordul ennek a fordítottja is: Mikes Kelemen például rendszeresen egybeírja a névelőt és az utána következő névszót, az így keletkező szövegszavakat természetesen a névelő nélküli lexémák alá kell lemmatizálnunk. A régebbi szövegeknél persze nemcsak az egybeírás-különírás fog gondokat okozni, hanem az egységes helyesírás hiánya általában, nem is beszélve a korábban említett történeti karakterekről, amelyeket majd a programnak meg kell kísérelnie helyesen értelmezni. Ebben a pillanatban csak a huszadik századi, érvényes helyesírási szabályok szerint írt szövegek kb. 80 százalékban helyes automatikus elemző programjának kidolgozásán fáradozunk.

A gyűjtött szövegszavak lelőhelyei pontos bibliográfiai adatainak nyilvántartására egy külön adatbázis szolgál. Ebben az adatbázisban tároljuk a szerző nevét, a felhasznált műrészlet pontos címét, a felhasznált kiadvány adatait, az általuk rögzített szövegrészlet lapszámát (-tól -ig), hány leütésből, és hány szóból állt az adott szövegrészlet.

Minden egyes szövegrészletnek külön kódszáma van (ez a keletkezés századából, a szerző egyedi kódjából, és ezen belül a mű kódjából képzett összetett numerikus kód), ez a kódszám szerepel a szövegrekordokban locus jelölésként, a locus kódok feloldását a bibliográfiai adatbázisban találhatjuk meg.

Ez a forrásnyilvántartó adatbázis jelenleg egyúttal mindennapi munkaeszközünk is. A bibliográfiai adatokon kívül az adatrögzítők és az ő munkájukat ellenőrző személyek munkáját is itt tartjuk nyilván, és így lehetőségünk van arra, hogy az egyes dolgozók adott időszakra vonatkozó teljesítményét is géppel számítsuk ki.

A gyűjtés után következő szócikkírás és a szótár anyagának sajtó alá rendezésével kapcsolatos, a számítógéppel szemben támasztott igények még csak most körvonalazódnak. Az egyes szócikkek írói először betekintést nyerhetnek egy teljes (vagy gyakoribb szavak esetén bizonyos szempontból leszűkített) konkordanciába, ahol a keresett címszó mondjuk egy sornyi szövegkörnyezettel fog szerepelni, a locus pontos megjelölésével. Ezek közül kiválogathatják azokat az idézeteket, amelyeket nagyobb szövegkörnyezetben szeretnének megnézni, az idézetek különféle -- pl. időrend, műfaj, szerző stb. szerinti -- rendezését kérhetik és odaülve a géphez maguk böngészhetnek a kívánság szerint rendezett anyagban. A szótárírást segítő program valószínűleg több "ablak" használatával fogja megkönnyíteni a lexikográfusok munkáját. A képernyő egyik "ablakába" a kutató beírja a keresett címszót, a keresés helyét (locuskód) és a kívánt szövegkörnyezet nagyságát, ezt követően a másik "ablakban" megjelennek a kért adatok, egy harmadik "ablakban" ugyanakkor elkezdheti az értelmező szöveg beírását, módosítását, a szükséges idézeteket a megfelelő helyre átmásolhatja a második ablakból, és így tovább. Mindez azonban ma még csak szép álom, hiszen sem a szükséges szakember állománnyal, sem a hardver állománnyal nem rendelkezünk, s ezért az adatgyűjtésnek is csupán a legelején tartunk.

A forrásjegyzék tartalmi kérdései

A "régi Nagyszótár" munkálatainak első fázisában -- mint már utaltunk rá --, a gyűjtés hosszú

ideig egységes koncepció nélkül folyt: a gyűjtők számára sem írásban megfogalmazott, tudományos alapon álló gyűjtési utasítás, sem pedig a feldolgozandó forrásokot kijelölő jegyzék nem készült. Általában olyan művekből gyűjtöttek, amelyekből példány állt a rendelkezésükre. E hiányokat a munkafolyamatot irányító szakemberek a későbbiek során igyekeztek pótolni, de sohasem kezelték olyan felelősséggel ezeket a kérdéseket, mint amelyet a vállalkozás nagyságrenje szükségessé tett volna. Elsősorban ennek tulajdonítható, hogy ez az értékes szógyűjtemény sok szempontból egyetlen és nem eléggé reprezentatív.

Az új, számítógépes szógyűjtés megindítása előtt a munkálat irányítói elsődleges feladatként határozták meg a rögzítési utasítás, valamint a forráslisták elkészítését.

a) A gyűjtés, azaz a gépre rögzítés leglényesebb szempontja a "régi gyűjtés" során alkalmazott módszerekkel szemben a teljesség: a kijelölt forrásrészletek minden szövegszavát értékes adatnak tekintjük, és a szótár számára földolgozzuk. A régi Nagyszótár gyűjtői még olyan utasítást kaptak, hogy az ún. "mindennapi szavakat" (pl. víz, ház, kenyér stb.) nem kell figyelembe venni, csupán akkor, ha új jelentésárnyalatot hordoznak: egy nyomtatott oldalról ily módon átlagosan egy vagy két "érdekesnek, ritkának" minősített szóalakot gyűjtöttek ki. Később, Gáldi László irányítása mellett, az anyagot igyekeztek kiegészíteni a hiányzó adatokkal, s a korábban mellőzött "mindennapi" tartalmú szavakat és a formaszókat is elkezdtek gyűjteni.

Ezzel a módszerrel általában teljes műveket "dolgoztak föl", ami azonban azt jelentette, hogy a kicédulázott adatok száma nagyjából megegyezett az adott mű oldalszámával. Az új munkálat keretében ezzel szemben, az általunk választott módszerek mellett, teljes kötetek feldolgozására nem vállalkozhatunk. Kivételt jelent néhány olyan alampűneket tekintett irodalmi alkotás, amely

nyelvi, irodalmi hatása folytán korszakos jelentőségű. (Pl. a Vizsolyi Biblia, Arany János: Tol-di.)

b) A források kijelölésének szempontjai az irodalomtörténész és nyelvész szakemberek jelenlétében tartott megbeszélések során kristályosodtak ki. A jegyzékek összeállítására az Irodalomtudományi Intézet három munkatársa kapott megbízást: Kőszeghy Péter (XVI--XVIII. sz.), Szabó Zoltán (XIX. század), Tverdota György (XX. század). Mivel azonban a szótár számára nem csupán szépirodalmi alkotásokat kívánunk feldolgozni, hanem különböző szaktudományi szemelvényeket is, ezek kiválasztására külön szakértőket kérünk föl. A jegyzékek csak a régi századok anyagára vonatkoznak: a XIX. és XX. században megjelent, rögzítésre kijelölt tudománynépszerűsítő kiadványok listáját a szépirodalmi forrásjegyzékbe besorolva találhatjuk meg.

Forrásjegyzékek összeállítására nyelvészek körében is történtek kísérletek. Készült néhány olyan szerzői lista, amely kiinduló pontja lehetett volna a részletes bibliográfiai adatokkal ellátott, végleges forrásjegyzékeknek.* Minden szerző neve mellett szerepeltek bizonyos pontszámok, amelyek a megadott műfaji kategóriákon belül feldolgozandó szövegmenység terjedelmére vonatkoztak. Utóbb azonban kiderült, hogy ezek az összeállítások nem jelentettek hasznos segítséget. Egyrészt a szerzők szerinti listázás, különösen a régi századok esetében, nem célszerű, sőt helyenként lehetetlen a névtelen szerzők, illetve a gyűjteményes kiadványok nagy száma miatt. Másrészt, előre megállapított műfaji kategóriarendszert kialakítani, s ezt minden század anyagánál következetesen érvényesíteni -- még akkor is, ha olyan átfogó kategóriákról van szó, mint vers,

*Ezek összeállítói szekundér források, irodalomtörténeti szakmunkák alapján dolgoztak.

dráma, próza --, szintén nem szerencsés, hiszen a műfaji megoszlás minden században másként alakul.

A forráskijelöléssel kapcsolatos megbeszéléseken az a vélemény alakult ki, miszerint bizonyos előre meghatározott, külsődleges szempontoknak az anyagra való erőszakos rákényszerítése helyett egy-egy évszázad irodalmi termésének valóságos arányait, belső szerkezetét kell szem előtt tartani: csupán a művek és hatásuk alapos ismerete alapján lehet a feldolgozandó műveket kijelölni, s a terjedelmet meghatározni.

A kiválasztott forrásanyagnak tehát egységesnek és reprezentatívnak kell lennie. Ezeknek a szempontoknak az érvényesítése azonban számos ponton akadályba ütközik.

(i) a régi századok irodalmi termésének igen fontos részét képezik a kéziratos művek. Ezek nagy hányada kimarad a feldolgozásból, mivel a szótári korpuszba csak nyomtatásban megjelent műveket veszünk fel. Kivételt jelentenek azok a szövegek, amelyeknek van későbbi, használható kiadása. Bár a kéziratos munkák gyakran sokkal jelentősebbek a nyomtatványoknál, a kéziratok hiteles olvasatának kialakítására, illetve lerögzítésére nem vállalkozhattunk. A régi századok anyaga ebből a szempontból szükségképpen hiányos és egyenetlen marad.

(ii) Igen nehéz a szűkre szabott terjedelmi keretek között olyan anyagot összeállítani, amely ugyanakkor megfelel a teljesség igényének is. A régi anyagban nagyobb mértékű az ismétlődés, mint a modern szövegekben. Ahhoz, hogy a megállapított szövegmenyiségből megfelelő számú értékes adatot nyerjünk, célszerűnek látszott minél több különböző helyről származó, de ugyanakkor rövidebb (egyenként 4--5 oldalas) szövegrészleteket kiválasztani.

Hasonlóképpen jártunk el a XIX. és XX. század esetében. Itt a válogatásra alkalmas anyag

óriási mennyisége jelent nehézséget: összesen 9 millió szövegszónyi mennyiségbe kell belesűríteni ennek a két évszázadnak az irodalmi termését.

Eldöntésre vár továbbá az a kérdés, hogy a forrásszövegeket milyen kiadásból vegyük. Erre vonatkozólag egységes, teljesen következetes megoldást lehetetlen volt találni. A XVI., XVII., és XVIII. századi műveknél minden esetben az eredeti nyomtatványból dolgozunk, ha az használható szöveget közöl. Ha a korabeli nyomtatvány nem megfelelő minőségű, a kéziratból jelentős mértékben eltér, de van az eredeti kéziratot alapuló kritikai kiadása, akkor ez utóbbit használjuk fel.

A kéziratok források közül csak azokat vettük figyelembe, amelyeknek van későbbi, szöveghű kiadása, ha ez nem áll rendelkezésre, akkor az adott kéziratot ki kell zárunk a feldolgozásból.

A XIX. és XX. századi anyag e tekintetben kevesebb problémát vet föl: ha van kritikai kiadás, akkor azt használjuk, egyébként a szerző életében megjelent legmegbízhatóbb kiadást vesszük alapul.

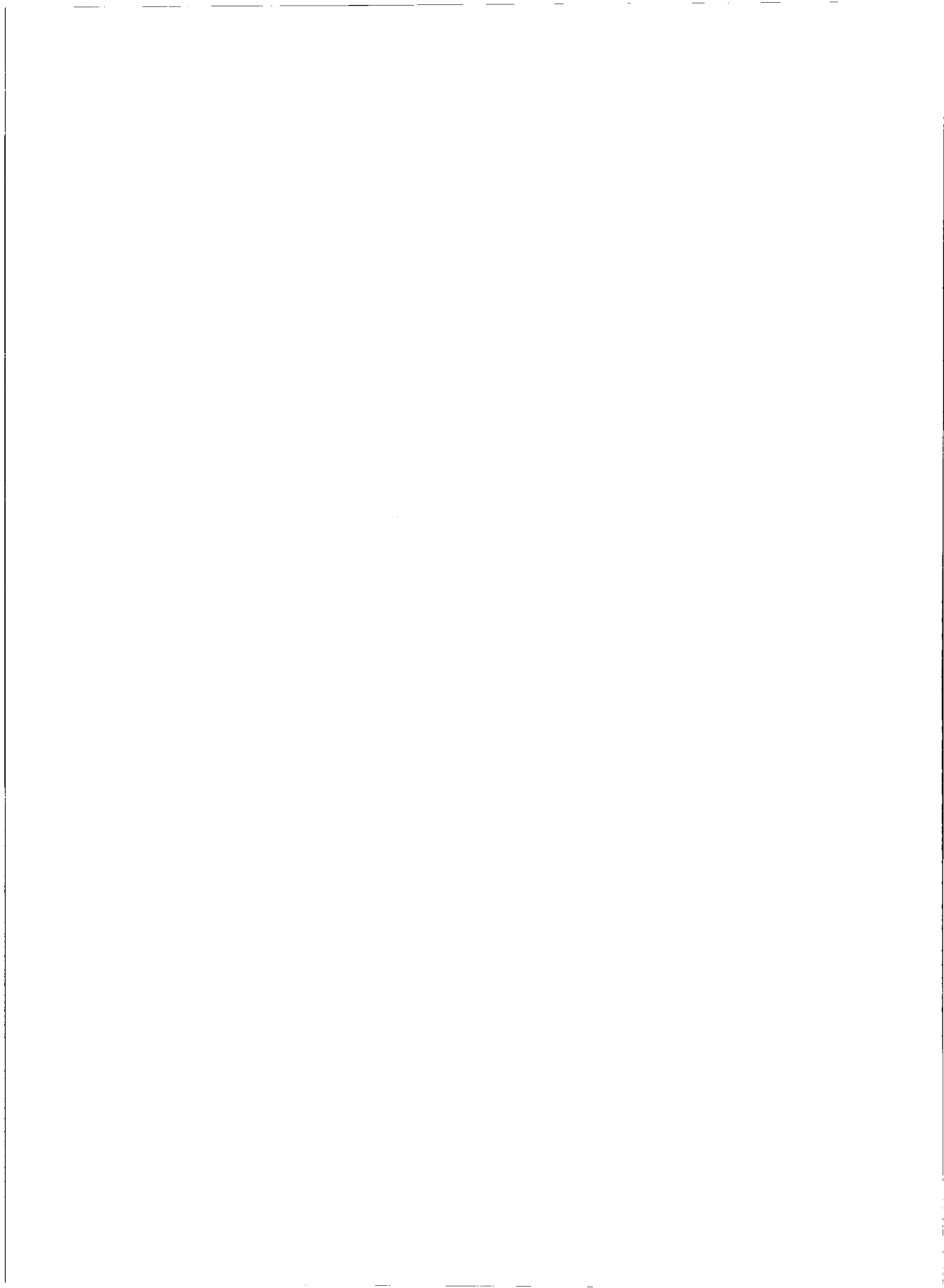
A forrásjegyzékek eddig csak részben készültek el. Az Irodalomtudományi Intézet munkatársai összeállították a XVI. és XIX. századi források teljes listáját. Ezeknek az anyagoknak a rögzítése már jelentős mértékben előrehaladt. A szaktudományok művelői közül eddig négy szakembertől kaptunk igen gondosan összeállított bibliográfiákat a szaktudományi szemelvényeket illetően.

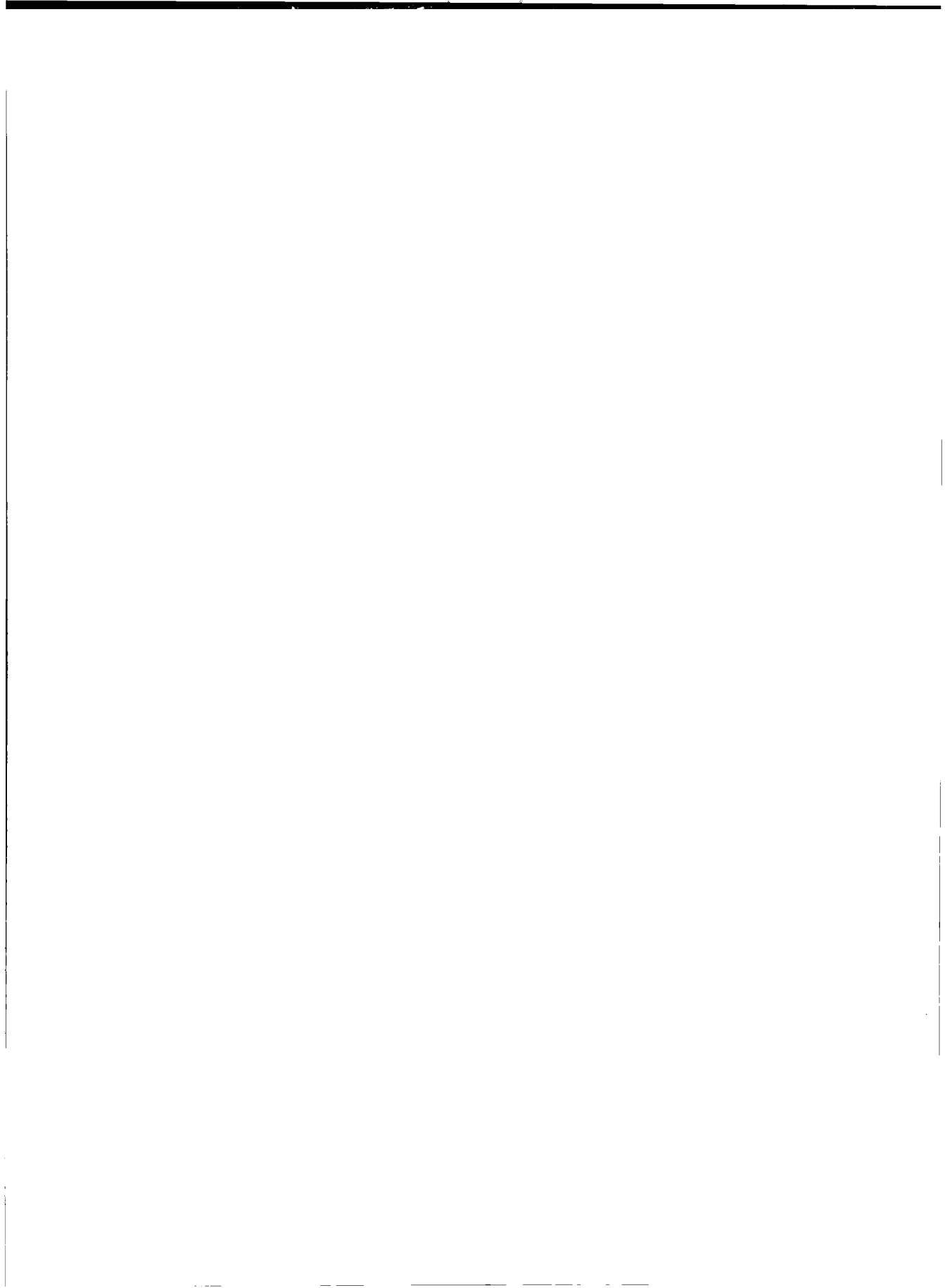
* * *

Itt tartunk most. Jól tudjuk, hogy gyermekeinknek ültetünk diófát. Ha minden a tervek szerint halad, akkor is feltehetőleg csupán legfiatalabb munkatársaink láthatják majd teljes egészében a munkálat eredményeit. A gépi feldolgozás egy további előnye: részleges eredményekkel, mindenkorig feldolgozott szövegekből készült konkordanciákkal már akár holnap is lehet majd élni -- mihelyt a szövegeket elsődlegesen (durván) feldolgozó konkordancia programok elkészülnek.

Ábrázolások

1. ábra. Részlet egy "közönséges" konkordanciából. A szövegszók szokásos betűrendben. Az azonos vagy hasonló töví alakok kerülnek így egy csoportba. (Ez és a 2. ábra "debreceni" konkordancia, más ékezetes betű jelöléssel.)
2. ábra. Részlet egy szóvégmutato konkordanciából. Az azonos vagy hasonló végződősű szövegszók kerülnek így egymás alá, egy csoportba, a morfológiai kutatások megkönnyítésére.
3. ábra. Részlet egy most rögzített szövegből (részlet: Arany: Toldi estéjé-ből). Jól láthatók az ékezetes magánhangzók összetett jelei: a1 = á, o2 = ö, u3 = ú stb. Egy végleges változat, könyvalakú megjelenés stb. során a nehézkes betű-szám kódokat természetesen a hagyományos magyar betűalakokkal lehet felcserélni. Ez könnyen megvalósítható az egységes (következetes) betű-szám kód alapján.

28097	02	308	6	HAR HOGY SOKKAL JOBBAN MEGERTEM EZT EZT A
28098	03	187	5	SZERETNEK LENNI. NAGYON SZERETEM A
28099	02	305	5	JELENT A ZENE, MERT MIK SZOVAL CSAK A KOHOLY
28100	02	263	7	LENNI, AZART MERT APUKAM MEG A TESTVAREMEK
28101	02	264	6	ZENAT TANULNAK. ES AKKOR HAR INKABB A KOHOLY
28102	09	180	1	MEGIS AZ A JUDO, HOGY NEM OTNEK MEG, HOGY
28103	02	180	10	SZOVAL VEZETHETEM AZT AZ AUTOT, ES, HAT
28104	09	186	6	MEG TAAN ARRA SZERETNEK VISSZATARNI, AMIT
28105	01	44	3	TUDUNK. SZERINTEM MEG AZT SZERETNEK HOG A
28106	01	225	3	REGENYAT, ES NEKEM IS A VALENKINYEM EGYEZIK A
28107	09	215	1	HOGY AN, ELKORIK A, LEKOPTK A SARKA, ROLA A
28108	02	355	5	VAGY ANEKTANAR SZERETNEK LENNI, VAGY PEDIG
28109	02	262	3	VEZETEK, ES MINDENT CSINALOK VELF. HAT AN
28110	02	262	5	CSINALOK VELF. HAT AN ZONGORAHUVSZ VAGY
28111	03	28	3	SZINESZKEDNI LEHET. SZERETEM. AN
28112	03	182	6	LEGJOBBAN, AZEPT VALASZTOTTAM EZT A PALLYAT.
28113	01	78	10	IS VAN. EGYIK A, A ZONGORAZAS, MERT AN
28114	01	94	4	AMIGY MONDTA TUNDI IS, MER AN IS JAROK
28115	02	205	3	MEG, A LAZADOKAT IS MEGNEZTUK, HAT AN VAGY
28116	01	94	8	MER AN IS JAROK ZONGORARA, ES VALAHOGY I,
28117	01	89	9	NEKEM A LEGJOBBAN TETSZIK A RAJZOLAS ES A
28118	01	78	7	HAT NEKEM KOT HOBBYM IS VAN. EGYIK A, A
28119	03	181	6	IS HOGY MIT CSINALTAK VELE. AZT HISZEN AN A
28120	01	93	5	AZ ENLAKOZETEREM, MEG PAPIRON IS, ES MASIK A
28121	02	211	5	HAT IS SZOVAL EZ NAGYON HOGY, DE AN INKABB
28122	03	25	2	SZERETNEK LENNI. NAGYON SZERETEK
28123	01	80	7	MER NAGYON SZERETEM OLVASNI. HAT HAR NEBZ EYE
28124	02	213	4	EGY RACSI. OTT ULTEM MELLETTE, AKI OTT
28125	07	246	4	GYERMEKNEK, UNOKAINAK RENGETEG JATAKOT, A
28126	07	443	3	KI A RACSENY. ES AN MINDENT KIVETTEM A
28127	08	431	8	MOST JSTT EDE UTOLJARA, MERT ITT KIROBT A
28128	07	114	2	AZ EGASZ PALUT BEJARJA, ES SOHASEM EGY KI A
28129	05	165	1	EGY TOLT SZERETNEK VERNI, MEG ILYEN
28130	08	246	1	HOGY KI, ES KILOSSEM AZ OBLAKBA. AN MEG A
28131	10	224	4	IS VALASZTALUNK, HOGY MELYEN OKOR LEGYEN,
28132	09	50	3	CSUFOLYAK, HOGY, GYERE, GYERE IROSI. ITT A
28133	10	236	3	EMBER MEG MEGCEBESSZEL MEGY A PIACRA, AKI MEG
28134	07	452	3	LAROLVAL SZERETNEK JALISZANI, TUDNARCOZUNK,
28135	03	166	4	AZ ASZTALBA, ES KETTE AZ EGYIK LABASZOL A
28136	01	191	4	FOLYTAM ARRA AZ ENGERREL LESETT AZ AL, A
28137	01	191	6	ARRA AZ ENGERREL, LESETT AZ AL, A ZSORZS. A
28138	01	187	9	BEJTARTOTTA A KEZAT, EGYEN KI IS OTTTE
28139	01	185	7	VIZSONT NEM VOLT IDEJE GONDOLKODNI, MERT
28140	01	193	4	HAT AZIAN EZ ULTE MEG, ENIATT HALT SZERNYET
28141	01	180	3	BEISHERTE AZ EGYIK AZ EGYIK HULLAT, AKI
28142	01	183	2	TALALTA MAGAT, AHOL EGY ENGER HAJOLT FELAJE.
28143	01	194	1	HALT SZERNYET ZSORZS, VAGYIS HAT EZ ULTE MEG
28144	01	165	7	SZOL, HOGY EGY ENGER, BIZONYOS RORI, MEGVESZ
28145	10	36	6	A KENYER HAJAT IS MEGERNAK, S MI A VAJAS
28146	09	343	2	ANDRENTEN A HAI GYEREK AZ ULTE TELE VAN
28147	02	414	5	VAGY MI A. HAT SZERINTEM AZ MEN JO, AMIT
28148	09	35	3	MEG SOKAN MEGPAGYAK, SOKAN MEGPALTAK EBBEN,
28149	09	451	8	MHO OTT VAN HIDJA MELLETTE A TISZA,
28150	02	289	2	VANNAK. MONDJAK VAN OLYAN, OLYAN HASONLO A

ZENÉT, HOGY AMIT HALLOK, HOGY HOGY EN IS, SZÓVAL EN
ZENÉT, HERT AZZAL IS NAGYON SOK ARZÁST KI LEHET
ZENÉT SZERETEM. HAT EGY PAR KÖNYVZENÉI SZÁMOT IS. DE
ZENÉT TANULNAK, ES AKKOR MÁR INKÁBB A KOMOLY ZENÉT
ZENÉT VÁLASZTANAK, MINT A TÁNCZENÉT. HAT ELSŐ
ZS NAGIS FAJ ES NAGIS, MAGUNKNAK TANULUNK, EN IS AZON
ZIL KOCSIT SZERETNEK VEZETNI, ES VINNI PAIDANI SÓPRT,
ZOLI ITT MONDOTT, HOGY TÖRÖKK, HER NAG OLYAN IS VOLT,
ZOLI VÉ, BESZÁRÁHEZ HOZZATENNI, HOGY SZERINTEM NEM
ZOLI VERAVEL, HOGY FANTAZIADUS GÁBOR, GÁBOR, ÉOKAT
ZOMANC, TEAT A FESTÉK, ES ÚJ SZERINTEM NEM FORJUK MOST
ZONGORANMŰVÉSZ, HAT EN TELJESEN, MÁR NAGYON HESZÉBETTEM
ZONGORANMŰVÉSZ VAGY ZONGORATANAR SZERETNEK LENNI AZART
ZONGORATANAR SZERETNEK LENNI, AZART MERT APUKÁMNAK A
ZONGORATANARNAK SZERETNEK LENNI. NAGYON SZERETEK
ZONGORATANARNAK SZERETNEK LENNI. NAGYON SZERETEM A ZENÉT,
ZONGORÁN TANULOK, ES HASONIK PEDIG AZ OLVASÁST, HER
ZONGORARA, ES VALAHOGY I, ZONGORÁT SZERETEM MEG CSÁK
ZONGORAS SZERETNEK LENNI ILYEN NAGY VERIONA
ZONGORÁT SZERETEM MÁR CSÁK AZART IS, HERT OTTHON ÉGYTAN
ZONGORAZÁS. A RAJZOLÁSBAN NEMEN ARROL TETSZIK JOI
ZONGORAZÁS, HERT EN ZONGORÁN TANULOK, ES MASOKIR PEDIG
ZONGORAZÁSHOZ ÉRTEK A LEGJOBBAN, AZART VÁLASZTOTTAM EZT
ZONGORAZÁSNAL, ANOGY MONDTA TENDY IS, HER EN IS TÁROK
ZONGORAZNI SZERETNEK AZ ÉGYBITESENAL, ES EN SZERETEM
ZONGORAZNI, ZENEISKOLÁBA JÁRNI, EDDIGT
ZONGORAZOK, ES NAGYON SOK DARABOT HERTANULTANI GYEREKET
ZONGORAZOTT, NAGYON ALVEZTE A ZENÉT, ES NAGYON JOI ZENÉT
ZSAKBA NEM ÉRT BELE, ENY DIMPRT, AKKOR ASZT, LEFOGIT,
ZSAKBOL, ES EN PEDIG AZI MONDTA, HOGY EZI TÁNYIEN HIND
ZSAKJA, HEG HOGY EZ AZ UTOLSI CSOMEG, EN AMIKOR MÁLY
ZSAKJA. MINDIS VAN DENNE JÁLY, NAGY VALAMI, NEMEN HEG
ZSEBKENDŐ, S, ILYEN DORZSIA VAN, ANYONAK HEG EN TÁNYIEN,
ZSEBRENZHEZEL KÖNYVET SZAKIAN VÁGÁRÓLNI ARUKA HEG
ZSELAS E VAGY HEG, ES CSOMO JÁTEKOT KÁRUNK, HER NAGYON
ZSEMLE, KIÉLI, HER NAGYON HEG SZOKOTT LENNI EN SOK,
ZSIGULIVAL, ES AZI MONDJAK MAGUKRA, HOGY SZEDINNEK, ES
ZSINORLÁRGÁZUNK, MI INKÁBB TOTI LACIVAL FILM SZÁJTEKET
ZSIRT, NIKOR TAVÁLY HEG ISTIEK, NIKOR DALITÁRUS DOLTAN,
ZSORZS, A ZSORZS ILARC, ES EGY ÚJSÁGBAN IS KÉZÉRT
ZSORZS ALARC, ES EGY ÚJSÁGBAN IS KÉZÉRT HENNYE KÉZÉRT
ZSORZS KÉZÉRT A PÉSZTOLYT, ANI AZIÁN AZ EN KÉZÉRT,
ZSORZS RAKIALTOTI HOGY, KÉZEKET FEL, HAT ERRE ERÉRT
ZSORZS, VAGYIS HAT EN ELTE HEG ZSORZSOT, ES A FELESÉGE
ZSORZS VOLT, AKI ELADTA NEKI EZT A KASTÉLYT, HAT NAGYON
ZSORZS VOLT AZ AZ EMBER, CSAK AZT NEM TUDTA ELJÖTNI,
ZSORZSOT, ES A FELESÉGE IS ENIATT HAIT SZURNYET, ES
ZSORZSTOL EGY KASTÉLYT, AMELYIK, AMELYIKRE ATTITÓLAGOS
ZSBNÉRT IS ELDOBALJUK, ILYENEK VANNAK, HAT SZERINTEM EZ
ZSUFOLVA, HERT HOGY HAZÁJBN A GYEREK, NINDS IS TÁNYE
ZSUZSI MONDOTT, EN BEAVÁL ÉRTEK EGYET, HERT SZERINTEM
ZTAN A HÁZTARTÁS IS JOB VOLT, HER MOST, HER RÁGEN
ZTAN NIKOR KINN VOLTUNK, HEG TAVÁLY NYARI SZERETEM,
ZUHANYHOZ, CSAK KISEBB, HEG VAN OLYAN TUKR, AMIÉRT A

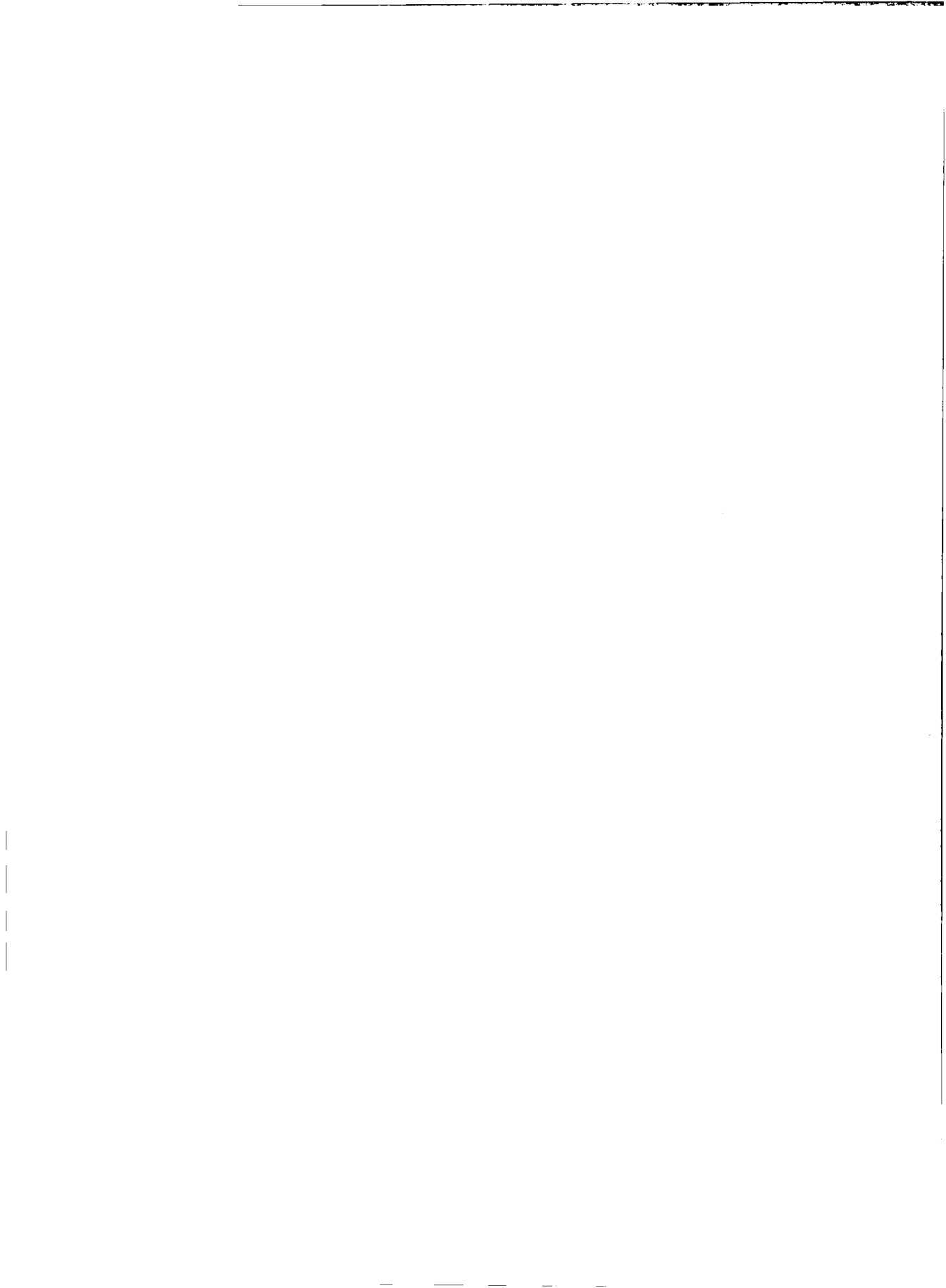
1b ábra

1952. TEL. 11928

6081	02	267	3	HAT SZERETNEK AZÉRT TÁNCZEHÉT IS JÁTSZANI
6082	02	366	6	NEM NEM TUDOM CSAK A DARABJÁT JÁTSZANI
6083	08	139	2	EGY OLYAN TÁRSYAT, ANIVEL LEHET JÁTSZANI
6084	01	9	3	OLYANOKAT, AMIKÉI A SZOBÁBAN LEHET JÁTSZANI
6085	01	51	1	HAT ILYEN AMI A SZOBÁBAN LEHET JÁTSZANI
6086	07	284	3	SZERETNEK MERT AZT KETTEN LEHET JÁTSZANI
6087	09	449	0	MERT OTT IS SOKKAI TÖBBET LEHET JÁTSZANI
6088	02	230	2	PROBÁROD A MÁSKRA, SZOVAL SZEREPET JÁTSZANI
6089	03	138	5	HANEM OTTHON IS SZOKTUNK ILYET JÁTSZANI
6090	07	276	2	AKKOR MINNJÁRT ELKEZDEK NYOMOZOSDIT JÁTSZANI
6091	03	62	6	ILYEN DARABOKAT ELBÁDNI, ELJÁTSZANI
6092	10	44	7	VIFTNAMBA A GYEREKEK, OTT A VIFTNAM GRANI
6093	05	159	6	ELY ILYEN FABULON, AMI A BOROVALKOZÁS IRÁNI
6094	10	42	2	HAT, MONDJUK, ÉN NEM NAGYON SZOKTAM ELJÖNNI
6095	08	338	1	SOKKAI TÖBB AJÁNLÉKOT TUDUNK EGYMÁSNAK ADNI
6096	02	131	3	MEKEK NEM OLYAN AJÁNLÉKOKAT SZOKTAK ADNI
6097	07	315	5	MEHET A CSOMAGART, MEG NEM, ÉN, AKINEK ADNI
6098	08	362	2	ELJÖN A MIKULUS, AKKOR ODA SZOKTJUK ADNI
6099	08	313	2	AZ A MIKULUS EST, AKKOR ODA SZOKTAM ADNI
6100	08	314	6	SZAPPANOKAT, ÉS ALTALÁBAN AZT SZOKTAM ADNI
6101	08	102	2	A VEGÉN NEM VOLT MENNO SEMMI, SZERINTEM ADNI
6102	07	265	2	KETTŐ MEGTALÁLÓD, S NEM KELL NEKIK ÖBVADNI
6103	02	260	1	A SZERETNEK, ÉS ÉN AKKOR SZOKTAM ÖBVADNI
6104	03	102	2	BETER IS, HOGY INJLEKIOT KELLETT BEADNI
6105	09	55	2	NEM MEGSAJNÁLJA, ÉS BRUKKBE AKARTA ÖBVADNI
6106	07	461	4	MEGTAPADOTT, ÉS ÉN PEDIG ELKEZDTEM SZALADNI
6107	09	471	2	HÉTVÉGERE NEM KEVE OLYAN SOK LEKÉT FELADNI
6108	02	24	1	A KÉZÜKET, AMIKOR A LUKOT AKARTÁK MEGTALADNI
6109	02	81	7	ÉK SEM JÖNNENEK IDE, MONDJUK MEGTALADNI
6110	03	62	5	ILYEN SZÜBESZKEDNI, UG DARABOKAT ELBÁDNI
6111	10	29	6	FELIRAKTAK A SZULEI IS KRÓPLIT MELEPÉDNI
6112	03	31	5	SZERETNEK JENNI, MERT SZERETEK RENDEZŐDNI
6113	03	27	6	AZ ÉPÍTŐMÁSI IS FOLYALKOZIK, SZÜBESZKEDNI
6114	03	62	2	NO IZ, MERT, MERT SZERETEK ILYEN SZÜBESZKEDNI
6115	07	74	7	GYEREKEKNEK IS DOLGOZNIUK KELLETT, SZERENEDNI
6116	09	46	8	HÁBORT VOLT ÉS AKKOR JOKAT KELLETT SZERENEDNI
6117	01	74	2	ILYEN TÖBB PÁRTI IS TUDJUNK MEGSZERESZEDNI
6118	03	39	5	ÜLTESSENEK, MEG HOJAN KELL FAKAT KISZEDNI
6119	07	50	7	NYATOSÁGGAL, TI ZTAK IS VAGYUNK, MEGACODNI
6120	09	101	5	RUHAJA, NEM TUD OTT MINDEN NAP MEGSAJNÁDNI
6121	01	185	5	ÉS AKKOR VESZONT NEM VOLT IDEJE GONDOLKODNI
6122	03	23	5	MEG KELL PÁROLGATNI NEKI, AZUTÁN KIYÖNÖSÖDNI
6123	09	44	2	ILYENPÉL IS SOKKAI TÖBBET LEHET GONDOSKODNI
6124	07	421	4	MOSTHÁPOD PEDIG HÁR NEM SZOKTAM VELE ALADNI
6125	07	419	1	VAN A CSALÁD, SZOKTAM TÁLAPOROL ALADNI
6126	07	426	11	A PÁRA, ÉN A TÁLAPOROL NEM SZOKTAM ALADNI
6127	09	41	4	NEKIK SOKKAI JOBBAN LEHET MOST MŰTÖZKÖDNI
6128	09	21	10	MAMA ÉLNI, MERT TÖBBET TUD A GYEREK MŰVELEDNI
6129	09	449	6	JO LENNE, SZTAM KINEONI CSONAKOZNI, FÉRŐDNI
6130	01	232	5	HÁR A KÉVETKEZŐ PERCBEN MEG AKARJUK TUDNI
6131	01	395	5	JOBBAN MEG KELL ÉRTENI, ÉS JOBBAN KELL TUDNI
6132	03	124	2	ESFTLEG, VAGY, JA, HAT NAGYON KELL TUDNI
6133	09	338	4	NEM TULHÁJTSZOLT, HANEM MEG AKAR TUDNI
6134	09	400	5	MIKOR HAZAMEGYEK, HA LE AKAROK FÉKÖDNI
6135	08	239	2	ÉS SZOBAJUK ARLAKABA, AMIKOR MENNEK LEFEKÖDNI
6136	01	440	8	ILYEN, HOGY AZ ORA UTÁN TEGAT AZ ORA KÉZDÉNI
6137	05	51	3	VOLNA MONDJUK, HOGY KAT ORA KÖRÜL IS KEZDÉNI
6138	09	419	7	VAGY VALAMÓVA NYARALNI, S OTT KIPIHÉNI
6139	01	315	1	AKKOR AZT MONDTA, HOGY ÉS MAGAROL FZT LEKÉNI
6140	10	112	13	ÉS AZ ASO, OTT ALIT A KERTI MUNKA, SEGITÉNI
6141	10	132	8	AKKOR, TALÁN MEG LEHET RAJTA MŰD, SEGITÉNI
6142	09	356	3	MERT OTTHON A FÉLBEKEN DOLGOZNI ÉS SEGITÉNI
6143	03	150	2	ANYUKÁMNAK, HOGYNA VALAMIT SEGITÉNI
6144	03	168	4	LEHET VELE BELENI, VALAMIT SEGITÉNI

DE HÁT AZERT AZT EGY KICSIT NEHÉZ MÉG
 HÁT SZERETNEK AZART TÁNCZEMÉRT IS JÁTSZANI. DE
 DE NAGYOBRAKNAK VALÓ. ÉN MEG MEGKÉRDEZEM
 MOST SZOHORATON HIDEG VOLT, ES. AZ EGY ILYEN
 MEG SZERINTEN AKKOR ENKÁBR AZ
 ÉS MI IS KETTEN VAGYUNK. ÉN KNYVEKET
 TANULNI IS LEHETNE OTT ÉS EZ IS EGY.
 BIZTOS NEHÉZ, DE NEKEM EZ OLYAN JÓ JÁTÉK VOLT
 ÉS, S. VALAHOGY AZT SZERETEM RENJE, HOGY A
 ÉS MINDIG TALÁLOK ILYEN APRÓ PAPIRDARAROKAT,
 HUMOROSAT, VAGY SZOHORUT. VAGY A MASIK
 HÁBORUKRA MEG, MÁR, SZÓVAL, A SZÜLİK NEM BIRNAK
 ÁRÓVIZ, ÉS AZ, AZ ÉDESANYJÁNAK BETÉIG CSINÁLTAM
 DE VAN, AMIKOR ÉN IS ELDOJON. HÁT, NEM TUDOM.
 ÉS SZERINTEM ANNAK A SZÜLEIM IS, ÉN IS JOBBAN
 AMIT CSINÁLNAK, HANEM VESZIEK, ÉS HOGYHA NEM
 FOGOM A CSOMAGOT, A JELLE IZMJÁT RA FOGOM IRNI,
 NEKIK, NEKUNK, LADY AZ MINDIG FOLYASZIK AZ
 NEKIK, ANYUKÁI NAGYON SZERETI AZ ILYEN SZAGOS
 ÉS ÁLTALÁBAN AZT SZOKTAM NEKI VENNII. NEKEM MEG
 NAGYOBB ÖRÖM, MERT ANOGY MEGLÁTJA EGY KICSIT, AZ
 NALUNK ÉJJEL SZOKTAK ELDOJANI, ÉS ÁLTALÁBAN ÉN
 MIKOR ESTE ÖSSZESGYÜLTEK A VACSORÁHOZ, ÉS
 VÉDŐMÉ, MEG A MEGÉFI, ÉS AKKOR ÉN IS SZOKTAM
 DE AZ APUKÁJA NEM ENGEDTE ÉS MINDEN REGGEL
 FOLYASZTAM EGY FARA, ÉS A TELAPO MEGIR JÖTT
 MER FÉLEG HOS JÁRUNK A DISZTOROK ÉS A SYREY
 NEKEM EZ TETSZETT A LEGJOBBAN. NEKEM AZ
 EZT A FÉLÓFT. DE VISZONT AZ IS LEHETSÉGES,
 ELJÁTSZANI, HUMOROSAT, VAGY SZOHORUT, VAGY A
 HOGY ANOGY MENNEK TÁLEM AZ ISKOLÁBA, UGY A
 DISZITENI, RAJZOLNI, SZERINTEM JÓ KARTAZIA
 LEHET. SZERETEM, ÉN ZONGORATAJÁRNI
 HOGY DARABOKAT ELBŐNI, ELJÁTSZANI.
 ÉS HOGY AKKOR MEG NEM TUDTAK TANULNI, HOGY,
 A GYEREKEKNEK IS ÉS HOGY, HOGY KEVÉS ÉLELMET
 ÉS MEG MEG ÉMÉZ AZ OLYAN BESZÉDHEZ
 ÉS ÉN, A SZERETEM A KIJYKAT IS, VAN, ÉS
 IS TUDUNK ÉS HOGYAN KELL BEFEJTÁSSAL A
 NA MEG TUDOTT NEP-LAN, ÉS MOST SIKKAL
 MERT ZSORZS RAKIÁLTOTT HOGY, KEZEBEFT FÉL.
 NEKI A PATTANÁSOKAT, ÉN ÜPÉDTE ÉLEKORR
 S ARRÓL IS, HOGY A MIKAKÉPESÉT, PÉDÁJL
 HOGYIS TUDOM, HOGY NIJCS TELAPO, CSAK AKKOR, HA
 ÉS ARRÓL ALHOJOM, HOGY MIT RAK BELE A
 MERT CSAK MÁR TUDOM, HOGY A SZÜLEIM JOZNAK
 JÁTÉKOKAT IS LEHET, MEG AZ ÉSKORBAN NEM
 AZ ISKOLAI BELÜLI JAR, JAR ILYEN
 HÁT PÉDÁJL ÉN, ÉN. POSZLORA SZETLÉK, HOGYHA MA
 HOGY MI A VAGE. ÉS EBBEL IS LATSZIK, HOGY
 HOGY MEG TUDJUK MEG TUDJUK ÉRTENI, ÉN SZERINTEM
 A MATEMATIKÁT, MERT OTT VOLT OLYAN, HOGY ILYEN
 MINDNRŐL EZT IS, AZT IS, MERT ÉN IS JAROK
 AZT EIMENNY BOLTBA, VAGY IDE, ODA, TYHOGY
 TUDOM, HOGY UGYIS MEGLÁTIJAK, ÉS NAGYON
 MAGATARTÁSUNKAT BEIRJAK A NAPLORA, ÉS EZ IS
 ÉS AKKOR TÁBB MŰSOR IS BELEFART VOLNA, MEGYS
 MAGAT, JÁTSZIK ÉS CSAK UTÁNA KEZDI ÚJBÓL AZ
 ÉS AKKOR, KYGYOSRA MEG GEJZINGERRE FOGTA MINDERT
 KELLETT A SZÜLEIKNEK A KERTI GONDOSÁGA, ÉS
 ÉS A HAI GYEREKNEK AZ IS JOBB, HOGY HÁGEN
 HOGYHA HAZAJÖJ ISKOLÁBÓL ÉS ÉS KÖRÖMBEN IS
 KELLETT, MIKOR A PÉLJKÁZHI, VAGY VALAMI, S
 BETEG EMBEREKEL. AZ ÖSZTÁLYBÓL TÁBBRA

FOLYASZTAM A SZÜLEIM ÉN IS JOBBAN AMIT CSINÁLNAK, HANEM VESZIEK, ÉS HOGYHA NEM FOGOM A CSOMAGOT, A JELLE IZMJÁT RA FOGOM IRNI, NEKIK, NEKUNK, LADY AZ MINDIG FOLYASZIK AZ NEKIK, ANYUKÁI NAGYON SZERETI AZ ILYEN SZAGOS ÉS ÁLTALÁBAN AZT SZOKTAM NEKI VENNII. NEKEM MEG NAGYOBB ÖRÖM, MERT ANOGY MEGLÁTJA EGY KICSIT, AZ NALUNK ÉJJEL SZOKTAK ELDOJANI, ÉS ÁLTALÁBAN ÉN MIKOR ESTE ÖSSZESGYÜLTEK A VACSORÁHOZ, ÉS VÉDŐMÉ, MEG A MEGÉFI, ÉS AKKOR ÉN IS SZOKTAM DE AZ APUKÁJA NEM ENGEDTE ÉS MINDEN REGGEL FOLYASZTAM EGY FARA, ÉS A TELAPO MEGIR JÖTT MER FÉLEG HOS JÁRUNK A DISZTOROK ÉS A SYREY NEKEM EZ TETSZETT A LEGJOBBAN. NEKEM AZ EZT A FÉLÓFT. DE VISZONT AZ IS LEHETSÉGES, ELJÁTSZANI, HUMOROSAT, VAGY SZOHORUT, VAGY A HOGY ANOGY MENNEK TÁLEM AZ ISKOLÁBA, UGY A DISZITENI, RAJZOLNI, SZERINTEM JÓ KARTAZIA LEHET. SZERETEM, ÉN ZONGORATAJÁRNI HOGY DARABOKAT ELBŐNI, ELJÁTSZANI. ÉS HOGY AKKOR MEG NEM TUDTAK TANULNI, HOGY, A GYEREKEKNEK IS ÉS HOGY, HOGY KEVÉS ÉLELMET ÉS MEG MEG ÉMÉZ AZ OLYAN BESZÉDHEZ ÉS ÉN, A SZERETEM A KIJYKAT IS, VAN, ÉS IS TUDUNK ÉS HOGYAN KELL BEFEJTÁSSAL A NA MEG TUDOTT NEP-LAN, ÉS MOST SIKKAL MERT ZSORZS RAKIÁLTOTT HOGY, KEZEBEFT FÉL. NEKI A PATTANÁSOKAT, ÉN ÜPÉDTE ÉLEKORR S ARRÓL IS, HOGY A MIKAKÉPESÉT, PÉDÁJL HOGYIS TUDOM, HOGY NIJCS TELAPO, CSAK AKKOR, HA ÉS ARRÓL ALHOJOM, HOGY MIT RAK BELE A MERT CSAK MÁR TUDOM, HOGY A SZÜLEIM JOZNAK JÁTÉKOKAT IS LEHET, MEG AZ ÉSKORBAN NEM AZ ISKOLAI BELÜLI JAR, JAR ILYEN HÁT PÉDÁJL ÉN, ÉN. POSZLORA SZETLÉK, HOGYHA MA HOGY MI A VAGE. ÉS EBBEL IS LATSZIK, HOGY HOGY MEG TUDJUK MEG TUDJUK ÉRTENI, ÉN SZERINTEM A MATEMATIKÁT, MERT OTT VOLT OLYAN, HOGY ILYEN MINDNRŐL EZT IS, AZT IS, MERT ÉN IS JAROK AZT EIMENNY BOLTBA, VAGY IDE, ODA, TYHOGY TUDOM, HOGY UGYIS MEGLÁTIJAK, ÉS NAGYON MAGATARTÁSUNKAT BEIRJAK A NAPLORA, ÉS EZ IS ÉS AKKOR TÁBB MŰSOR IS BELEFART VOLNA, MEGYS MAGAT, JÁTSZIK ÉS CSAK UTÁNA KEZDI ÚJBÓL AZ ÉS AKKOR, KYGYOSRA MEG GEJZINGERRE FOGTA MINDERT KELLETT A SZÜLEIKNEK A KERTI GONDOSÁGA, ÉS ÉS A HAI GYEREKNEK AZ IS JOBB, HOGY HÁGEN HOGYHA HAZAJÖJ ISKOLÁBÓL ÉS ÉS KÖRÖMBEN IS KELLETT, MIKOR A PÉLJKÁZHI, VAGY VALAMI, S BETEG EMBEREKEL. AZ ÖSZTÁLYBÓL TÁBBRA

0071

#/# 56. # Mint, ha rekedt zugboil hegyi paira fo2ljo2n, / Ko2d oszlopa
velgig hentereg a vo2lgyo2n, / Nyoma sincs, zaja sincs; csak az airnya
meillyed, / Teszi eijszakaibbal, hol elmegy , az eijet: / Nyomuillnak
elo3re a magyarok csendben, / Fekete foltonkint, katonais zairt
rendben, / Amerre vakabb eis neiptelen az utca; / Vezet egy-egy falkait
jairtas kalauzza. #/ 57. # Legeleibb a vairos kapuit elailljaik, / Hol
az o3raillioikat mind fekke találjaik, / ko2to2zik a laibait eis kezeit
o2ssze, / Noha reiszegseig mair jobban leko2to2zta. / Eibren ha vagy
egyet du3lo2ngeni lelnek, Veszik azt is ko2zzel meredo3 fegyvernek, /
Szaljait to2mi foszlalny eis joizan ijedseig, / S elhajtjaik, hogy az
o3rt o3rzet alal vesselik. #/ 58. # Mint akna ha kelszu2l lobbantani
valrat, / s fo2ldben a tolvaj tu3z hinte gyo2keir-szailat, / Azutain
csend aill bel, iszonyul miig roppan, / Ki veszni fog, nem feil, ki
o2l, az feil jobban: / Magyarok, hulzoidvaln kiki a tett helyre, /
Fojtott piheqeissel uigy valrnak a jelre: / Oly trefa ez, ami ha
sikeru3l, jaitelk; / De ha nem: veirontol eleven meiszairszeik. #/ 59.
Ott nagy riadalsra jol Fraiga fo2leibred, / Bo3sz harci kialltais
veri fo2l a neipet, / Recsego3 reizku2rt hang, ropogalsa dobnak, / Mit
falai szalzszor ide-oda dobnak; / Ablak alatt szalgu2d a csata vad
3. ábra